

KØN OG VOLD - NORDISK SAMARBEJDE

Kønnets betydning i det professionelle arbejde med ofre for seksuelle overgreb/voldtægt

Ledelsesgruppe:

Svend Aage Madsen, Ph.D., Chefspsykolog, Juliane Marie Centret, Rigshospitalet i København, Danmark
(projektsvarlig/koordinator).

Berit Schei, dr.med., Leder af voldtægtscentret i Trondheim, Norge

Øystein Holter, dr.philos., Arbejdsforskningsinstituttet, Oslo

Projektadresse:

Svend Aage Madsen

Enhed for Psykologi, Pædagogik og Socialrådgivning

Rigshospitalet Afsnit 4074

Blegdamsvej 9 – DK-2100 København Ø

Tlf: +45 35454767 – Fax: +45 35456543

E-mail: svaam@rh.dk

<http://www.norfa.no/artikkel.cfm?OpenId=42&OpenArt=49&TID=876&LID=1>

2. Status i Norden

Problemstillingen *'Kønnets betydning i det professionelle arbejde med ofre for seksuelle overgreb/voldtægt'* er et endnu ikke udforsket område. Der er gennem det seneste årti udviklet en hel del forskning i Norden vedrørende voldtægt og behandlingen af voldtægtsofre (se bl.a. Schei 1990; Bang & Hydle 1992; Dahl 1993; Hallmann 1997; Brink 2000; Holter 1983). På den anden side findes der ligeledes en hel del forskning og udviklingsarbejde vedrørende professionelles arbejde og kommunikation med patienter, ofre for ulykker, traumeofre etc. (se bl.a. Madsen & Fuglestad 1999). Ligesom der er opbygget en lang række praktiske erfaringer med de professionelle i forbindelse med opbygningen af centre for voldtægtsofre (bl.a. i Trondheim v/ Berit Schei og i København ved Berit Schei og Svend Aage Madsen) (se Schei, Muus & Moen 1995 + årsrapport) og uddannelse af personale i den sammenhæng. Derimod synes der ikke tidligere, hverken i Norden eller internationalt i øvrigt at være forsket i selve problemstillingen: kønnets betydning i det professionelle arbejde med ofre for seksuelle overgreb/voldtægt.

Dog er en lignende problemstilling med udgangspunkt i kønnet belyst i forskningsprogrammet *'Fædres relationer til deres spæd- og småbørn'* (Madsen og Munck 1997). Her er mødet mellem mændene som fædre og det (overvejende kvindelige) personale (jordemødre, sygeplejersker, sundhedsplejersker og ofte læger) i sundhedssektoren (Madsen, Munck & Tolstrup 1999a, 1999b; Madsen og Munck 1999; Madsen, Munck, Pedersen og Tolstrup 2000; Madsen, Lind & Munck 2002).

Det er i en syntese og videreudvikling af de nordiske erfaringer og forskningsresultater, som ovenstående har skabt, at det foreliggende projekt vil blive gennemført

3. Nordisk samarbejde:

Med oprettelsen af centre for voldtægtsofre i alle de nordiske lande (og med etableringen af det nationale videnscenter på Rigshospitalet i Danmark) og med udviklingen af en kvalificeret praksis på flere gynækologiske afdelinger, kombineret med den kønsforskning, der foregår i de nordiske lande, er der et godt grundlag for et samarbejdsprojekt på dette område.

I forvejen findes der nordisk samarbejde vedrørende vold mod kvinder, *Nordisk Forskningsnetværk om vold og voldens helsekonsekvenser* (NORVOLD) og nordisk samarbejde i kønsforskningen på en lang række områder. Det er bl.a. erfaringer herfra, der ligger til grund for dette forskningssamarbejde om *'Kønnets betydning i det professionelle arbejde med ofre for seksuelle overgreb/voldtægt'*. På kønsforskningsområdet er der ligeledes en række fora, hvori der er nordiske samarbejdsfora. Deltagerne i nærværende projekt er på forskellige måder knyttet til disse samarbejdsnetværk. I Center for Voldtægtsofre vil projektets forskning

indgå samarbejde med et Ph.D.-forskningsprojekt om "Seksuelle overgreb" v/læge Malene Hilden, der anvender data fra Finland, Danmark, Island, Sverige og Norge fra Norvold KK-studiet. I netværket deltager desuden Barbro Wijma, Berit Schei, Katharina Svahnberg og Gudrun Agnarsdottir også fra KK-Norvold-gruppen med viden og erfaringer herfra. I Videnscenter for Ligestilling, hvor Karen Sjørup er direktør og Svend Aage Madsen bestyrelsesmedlem, er "*Voldelige dynamikker i familier og parforhold*" et prioriteret tema sammen med et tema om "*Etniske kønskonflikter*", der bl.a. ser på '*vold og etniske minoriteters kvinder*'. Øystein Holter er aktiv deltager i *White Ribbon*-bevægelsen og redaktør for IASOM, samt medlem af det EU-støttede netværk for kritisk forskning om mænd (CROME) og rådgiver for Genderside Watch. Endelig er både Svend Aage Madsen og Øystein Holter engagerede i nordiske netværk for mandeforskning.

Nærværende projekt trækker således på eksisterende nordiske erfaringer på området, inddrager deltagere herfra, omfatter voldtægtscentre i tre nordiske lande og en gynækologisk afdeling i et fjerde, knytter an til mandeforskningen og gennemføres i et stærkt fagligt miljø m.h.t. køn og vold.

Samarbejdet om køn og vold har udgangspunkt i voldtægtscentre i Norden, Videnscenter for Ligestilling i København og mande-/fædreforskningen i Norden (bl.a. på Rigshospitalet og Københavns Universitet) og er således særdeles godt grundlag for denne forskning og for Ph.D.-projekterne, fordi man her på nordisk plan sammenlagt i storskala er i kontakt med såvel ofrene som de professionelle omkring dem, og fordi projektet vil blive gennemført i et stærk fagligt miljø med mange forskellige ressourcer og input vedrørende køn og vold.

4. Formål:

Det overordnede formål er gennem teoretisk og empirisk forskning (antologi og 2 Ph.D.-projekter) at belyse kønnets betydning for voldtægts ofre og for de professionelle i arbejdet med voldtægts ofre gennem undersøgelser af, hvilken betydning de professionelle køn har for henholdsvis ofrene og de professionelle selv. Det skal lede til at projektet er med til:

- at bidrage til en belysning af i hvilken betydning ofre for seksualiseret vold/voldtægt tillægger overgriberens og sit eget køn ved overgrebet
- at forstå de dynamikker køn og vold indgår i i forbindelse med seksuelle overgreb/voldtægt
- at udvikle arbejdet i voldtægtscentre og gynækologiske afdelinger ud fra ofrenes fortællelse af køn, seksuelle overgreb og vold
- at organisere og kvalificere støttepersonalet efter resultaterne
- at bringe kategorien køn ind som et vigtigt refleksions-tema for dem der arbejder med voldtægts ofre – både som professionelle og som privatpersoner
- at afdække hvilke mekanismer professionelle anvender til identifikation og modidentifikation i forholdet mellem eget køn og voldtægts ofre og voldtægtsudøver
- at udvikle forståelsen bredt af sociale og psykologiske dynamikker vedrørende køn og vold

For at forstå såvel ofrene som de professionelle bliver det åbenlyst, hvordan man på netop dette område er nødt til at anvende kategorien køn på flere forskellige måder/niveauer samtidig. Kønsbegrebet vil i den foreliggende forskning blive set i de flere og ind i mellem hinanden modsigende diskurser, som udfolder sig i forbindelse med vold, seksualitet, voldtægt, de professionelle i sundhedsvæsenet og de professionelle som privatpersoner med et køn.

Først og fremmest bliver det nødvendigt at søge at begribe seksuelle overgreb/voldtægt i en sammenhængende kønsforståelse. **Køn** vil i denne analyse blive set ud fra to overordnede perspektiver:

1. Socialt mønster/konstruktion med henblik på hvilke sociale relationer, der forårsager voldtægt og hvilke sociale konsekvenser/effekter, den får. Her ses voldtægt som en social handling. Nogle af de problemstillinger der rejses ad den vej er bl.a., om de sociale kønsmønstre knyttet til kvindekønnet er med til at producere følelser hos ofret af *selv at have været med*. Dette stiller spørgsmålet om i hvor høj grad offerrollen og visse elementer ved det at være *medvirkende* og *underkastende* kan ses som socialt tilknyttet kvindekønnet generelt Ligesom der omvendt ved voldtægtsudøveren kan stilles det spørgsmål i hvor høj

grad de sociale kønsmønstre knyttet til mandekønnet er med til at producere opfattelser hos udøveren af at ofret *selv vil* og at der er noget ved den mandlige seksualitet, som gør, at manden *ikke kan gøre for det*.

2. Psykologisk aktuelt og i forhold til socialisering - med udgangspunkt hvilke psykologiske faktorer og forskelle i kønssocialiseringen, der fremmer henholdsvis udøver- og offerrollen, og hvilke psykologiske konsekvenser de forskellige positioner får ved konfrontationen med voldtægt.

Her kan der stilles spørgsmålet om hvorvidt de to forskellige psykologiske positioner

- a) det relationsorienterede og det at udfolde samtaler om relationer knyttet til kvindekønnet og
- b) det produkt-/handle-orienterede og det 'stumme' knyttet til mandekønnet har betydning.

En sådan analyse danner grundlaget for at forstå og udvikle undersøgelsesredskaber i forhold til det professionelle arbejde med ofre for seksuelle overgreb/voldtægt.

5. Baggrund

Der har i arbejdet med voldtægtsofre – og i det professionelle arbejde med klienter over en bred kam - været en fortløbende diskussion, hvilken betydning den professionelles køn har. Specielt i forhold til voldtægtsofre har diskussionen været påkrævet:

- Hvad betyder kønnet hos hjælpere og andre professionelle for ofre for seksuelle overgreb/voldtægt?
- Kan *mandlige* retsmedicinere, læger, plejere, psykologer, dommere etc. behandle kvinder, der er blevet voldtaget af en mand/mænd? Hvad betyder de professionelles køn for mandlige ofre?
- Hvordan oplever den voldtagne kvinde om det er mandlige eller kvindelige politibetjente, der bringer hende til centret, om det er mandlige eller kvindelige retsmedicinere, gynækologer, sygeplejersker, socialrådgivere, psykologer, hun møder, og hvilken betydning har det for hendes proces fremover? Hvad med de mandlige ofre?
- Kan undersøgernes og behandlernes køn evt. være medvirkende til en yderligere 'victimisering'?

Dette er spørgsmål, som ikke tidligere er blevet videnskabeligt besvaret, hvorfor problemstillingen i dag afgøres ud fra subjektive tilgange, eller ud fra bl.a. de enkelte faggrupperes faglige selvforståelse. Projektets ene Ph.D.-projekt vil gennem interviews med ofre for voldtægt søge at afdække disse problemstillinger.

I sammenhæng hermed rejser sig spørgsmålet om, hvilken betydning deres eget og ofrets køn har, for de professionelle i arbejdet med voldtægtsofre:

- På hvilken måde opfatter de professionelle ofrets køn som linket til forbrydelsen?
- Hvordan opfatter de deres eget køn i den forbindelse? Hvordan påvirker det deres opfattelse heraf bl.a. på det seksuelle område – herunder opfattelsen af offer-problemstillingen – og hvilken indflydelse kan det have på den professionelle faglighed?
- Hvordan indgår disse forhold til kønnet i de professionelles personlige og private opfattelser af køn, vold og seksualitet – og hvordan adskiller de sig eventuelt identitetsmæssigt og psykologisk fra ofret af samme køn? Herunder hvilke psykiske processer benyttes?
- Kan der fra både mandlige og kvindelige behandlere findes et dilemma mellem indlevelse og empati på den ene side og behovet for ikke at blive identificeret på den anden? Kan der eventuelt ske en fortsat offergørelse af den voldtagne kvinde gennem de holdninger og normer, som de professionelle må konstruere eller ubevidst konstruerer fagligt og privat/personligt.

Det andet Ph.D.-projekt vil gennem interviews med udvalgte professionelle og spørgeskemaer søge at besvare disse spørgsmål.

Det vil være vigtigt at få afklaret projektet problemstillinger med henblik på:

- at udvikle en dybere forståelse for den situation, voldtægtsofret står i i mødet med de professionelle,
- at medvirke til at modarbejde en yderligere 'victimisering' gennem modtagelsen og undersøgelsen af og støtten til voldtægtsofre.
- at udvikle den professionelle faglighed på området i dybden med skyldigt hensyn til de problemstillinger, som relationerne mellem fænomenerne køn, vold og seksualitet opstiller

- igennem dette arbejde at få en uddybet - empirisk baseret - teoretisk forståelse for disse fænomeners samvirke
- samt at skabe et vigtigt faglige input til voldtægtscentrene i Norden herunder at skabe grundlag for at udvælge personale til dette arbejde, at uddanne personalet, og ikke mindst at supervisere personalet med henblik på en sikring af medarbejdernes personlige integritet på den ene side og på den anden deres kompetence til indlevelse i og betingelsesløs støtte til voldtægts ofre på den anden.

6. Målgruppe:

Målgruppen er således på den ene side professionelle, der arbejder med voldtægts ofre. Men samtidig er det også projektets hensigt at bidrage med ny indsigt – empirisk baseret - i kønsforskningen generelt; her specielt vedrørende problemstillingerne vold, køn og seksualitet, professionens køn og de professionelle private identitet og dilemmaer i mødet med køn, vold og seksualitet.

Gennem det nordiske samarbejde – dvs. undersøgelser af både voldtægts ofre og professionelle i forskellige nordiske lande vil det eventuelt også være muligt at få indblik i hvordan eventuelt kulturelle aspekter spiller sammen med køn, vold og seksualitet.

Det er et formål at skabe og udvikle en faglighed blandt dem, der arbejder med hvilke billeder af køn og vold, konfrontationen med voldtægts ramte skaber, og at udvikle holdninger, organiseringer og arbejdsmetoder, der bygger herpå.

Disse professionelle vil ud fra de indhøstede erfaringer og den udviklede viden fra projektet gennem uddannelse/undervisning – og givet i sig selv fra deres deltagelse i undersøgelsen – få skabt grundlag for et mere bevidst arbejde med voldtægts ofre, således at støtten til disse vil blive forbedret og således at en yderligere 'victimisering' undgås.

7. Design, metode og materiale:

Som udgangspunkt vil forskerne danne et netværk om projektet, afholde netværksmøder og udforme en forskningsprotokol og planer for nærmere samarbejde, seminarer, konferencer etc.

Selve undersøgelsen er som nævnt tænkt udført på flere centre for nordiske voldtægts ofre. Designet vil være:

- udarbejdelse af antologi der søger at indkredse de videnskabelig problemstillinger i forbindelse med køn og seksuelle overgreb/voldtægt.
- semistrukturerede interview af voldtægts ofre, der får støtte på Center for Voldtægts ofre i København, samt udspørgning af voldtægts ofre i Reykjavik, Trondheim, Lindkøbing, København ved 14-dagesopfølgningen
- semistrukturerede interviews med professionelle (politibetjente, retsmedicinere, læger, psykologer, socialrådgivere, advokater, dommere 2 af hvert køn i alle fag fra de forskellige lande)
- spørgeskemaer til en større grupper af samme professionelle fra alle de deltagende institutioner m.fl. udarbejdet på grundlag af interviews.

8. Organisatoriske rammer og samarbejdspartnere:

Forskningsprojektet er forankret i det nordiske forskernetværk, der er nævnt ovenfor. Fysisk har det base i et organisatorisk samarbejde mellem Enhed for Psykologi, Pædagogik og Socialrådgivning og Center for Voldtægts ofre, begge Juliane Marie Centret på Rigshospitalet i København og Videnscenter for Ligestilling i København.

Forskningsmedarbejderen/Ph.D.-stipendiaten, der skal gennemføre undersøgelsen ansættes i Enhed for Psykologi, Pædagogik og Socialrådgivning, hvorfra netværksaktiviteterne koordineres, men får kontor og daglig arbejdsplads i Videnscenter for ligestilling.

Samarbejdet i netværket og omkring forskningsmedarbejderen vil bestå af samarbejde om:

- udarbejdelse af en antologi om køn og seksuelle overgreb/voldtægt

- udformning af 2 ph.d.-forskningsprotokoller
- empirisk materiale (fra de nordiske centre)
- seminarer med forskeruddannelses-indhold
- vejledning og gennemførelse af forskningsprojekterne
- udformning af uddannelse til personale

Der indgår således en stor egenfinansiering: Videnscenter for Ligestilling bidrager med kontorfaciliteter og daglige kontorudgifter (herunder pc-arbejdsplads). Seniorforskerne fra Rigshospitalet og Videnscenter for Ligestilling bidrager med 3-4 ugentlige timers forskningsaktiviteter. En stor del af sekretæruddgifterne tilvejebringes af Enhed for Psykologi, Pædagogik og Socialrådgivning, Center for Voldtægtsofre og Videnscenter for Ligestilling.

Deltagere i det nordiske netværk/ledningsgruppe:

Svend Aage Madsen, Ph.D., Chefspsykolog, Juliane Marie Centret, Rigshospitalet i København, Danmark

Berit Schei, dr.med., Leder af voldtægtscentret i Trondheim, Norge.

Karen Sjørup, cand.soc., direktør for Videnscenter for Ligestilling

Barbro Wijma, dr.med., professor i medicinsk kvindeforskning, overlæge i gynækologi/obstetrik, Universitetssygehuset og Hälsouniversitetet, Sverige

Katarina Svahnberg, fil.mag., doktorand, avd. för medicinsk kvindeforskning, Hälsouniversitetet, Linköping, Sverige

Eva Maria Aagaard, specialsykepleier/rådgiver, Voldtekstmottaket, Gynekologisk avdeling, Regionssykehuset i Trondheim, Norge

Guðrún Agnarsdóttir, F.R.C.Path., overlæge, Voldtægtsmodtagelsen, National Universitets Hospitalet, Fossvogur, Reykjavik, Island.

Halla Thorkildsdóttir, psykolog ved våldtäktsenheden vid Sjúkrahús Reykjavíkur, Island.

Helle Nesvold, overlege, Voldtekstmottaket, Ullevål sykehus. Oslo, Norge.

Øystein Holter, dr.philos., sociolog,, Arbeidsforskningsinstituttet, Oslo, Norge.

Mette Lykke Nielsen, researcher, Videnscenter for Ligestilling.

NN, Ph.D.-studerende

9. Tidsplan/aktiviteter:

Der er tale om et 4-årigt projekt: 2001-2004 omfattende:

- netværksmøder/seminarer hvert kvartal – i begyndelsen hyppigere
- udarbejdelse af en antologi om 'Kønnets betydning i forbindelse med seksuelle overgreb/voldtægt' netværksdeltagerne som forfattere
- udforskning af de professionelles oplevelse af kønnet i forbindelse med seksuelle overgreb/voldtægt.